

3. *Konsten att skapa konstruktiv frihet* ur trenätsperspektivet

Skolan kan kännas som ett fängelse – och inte utan anledning. Skolan är ett möjlighetsrum styrt av lagar och regler; en regel säger att det råder skolplikt, att eleverna *ska* gå i skolan. Men i möjlighetsrum råder frihet; lagarna tar inte ifrån eleverna *all* frihet, tvärtom är det viktigt att de har frihet och både kan trivas och kan lära sig, både kan VARA-I-SKOLAN och LÄRA-I-SKOLAN. På samma sätt som fotbollsspelare behöver frihet att varje stund själva avgöra hur de ska spela för bästa resultat, måste elever, deras tänkande och handlande få frihet att komma till personligt och individuellt uttryck och på så sätt kunna lära sig och få kunskap.

Frihet i skolan handlar både om frihet *till* och frihet *från*; frihet till att vara sig själv, frihet till trivsel och till lärande; frihet från rädsla, frihet från sådant som oroar och stör lärandet.

Friheten i skolan är inte total, inte ett enda stort möjlighetsrum inom lagen om skolplikt, skolan har både egna regler och följer internationella överenskommelser. Dessutom organiserar lärarna tillvaron i skolan på ett sätt som ska gynna lärandet, de självorganiseringsprocesser som ska leda fram till att olika kunskapsmål uppnås. Lärarna finfördelar friheten, så att den ska bli så konstruktiv som möjligt, så inriktad mot mål som möjligt, genom att skapa konstruktiva möjlighetsrum.

Frågan om huruvida ett möjlighetsrum ger konstruktiv frihet eller ej, beror på vilka de *inre elementen* är. Återigen handlar det både om frihet till och frihet från; till exempel frihet till läromedel och frihet från rädsla; frihet och rädsla är två inre element, det ena konstruktivt, det andra destruktivt. Inre element är ledande element, sådant som kan göra skillnad i möjlighetsrummet; det gör skillnad för lärandet om eleverna har läromedel, eller ej, om de är rädda, eller ej.

Ett klassrum är ett möjlighetsrum som innehåller en mängd ledande faktorer av olika slag, som möbler och böcker och allt som står i böckerna. Allt det som finns i klassrummet är inre element. När det kommer in elever i klassrummet blir även de inre element – liksom alla de ledande faktorer, som de för med sig: minnen, drömmar, rädslor, förväntningar – och kunskapselement; allt sådana kan göra skillnad – kan starta, påverka eller stoppa processer. Till detta kommer sådant som läraren har med sig och tänker använda i undervisningen: idéer, kunskapselement och olika sorters material.

Alla inre element är inte bra för trivseln och lärandet; en rädsla kan förhindra självorganiseringsprocesserna, liksom idén att man har rätt att träka en viss kamrat. Ibland uppstår det konflikter – är till exempel en mobiltelefon ett konstruktivt eller destruktivt inre element? Hur påverkar mobilerna lärandet? Ökar de möjligheterna, eller minskar de dem? Lärarna måste få bestämma, det är de som kan *konsten att skapa konstruktiv frihet*.

Konsten att skapa konstruktiv frihet handlar om de inre elementen i möjlighetsrummen. Det gäller att se till dels att konstruktiva inre element som är nödvändiga för lärandet finns med, dels att lärandet störs av så få destruktiva inre element som möjligt.

Men det finns också en annan typ av risk för att lärandet inte ska bli av, nämligen risken att drunkna i alltför många inre element. Lärandet kan bli som att leta efter en nål i en höstack. De olika kunskapselement som skulle komma samman i ett mönster, i en helhet av förståelse, kan hindras av en massa ovidkommande bråte, av ledande faktorer som inte alls har med det aktuella lärandet och kunskapen att göra. Det kan då göra skillnad om eleverna har tillgång till mobiler eller Internet, eftersom dessa gör möjlighetsrummet oändligt med en oändlig mängd ledande faktorer.

Att organisera möjlighetsrum handlar om att med hjälp av regler skilja mellan yttre och inre element, mellan sådant som kan förhindra och för-

virra och sådant som måste finnas i möjlighetsrummet för att målen ska kunna nås; utestänga somliga element så att andra får större betydelse, får större möjligheter att göra skillnad. Lärarens regler avgör vilka de inre elementen i ett möjlighetsrum ska vara. I fotboll finns det regler för både konstruktiva inre element – det ska finnas en boll och spelare – och en domare som ser till att inte yttre element – som människor ur publiken – kommer ner på fotbollsplanen, in i möjlighetsrummet. Men det finns också regler för antal inre element: det får bara finnas *en* fotboll och 22 spelare på planen samtidigt, kommer det in fler spelare eller fler fotbollar blåses spelet av. Alltför många inre element skapar förvirring och försvårar eller omöjliggör de önskade självorganiseringsprocesserna. Lärarens möjlighetsrum ska inte ha onödigt många inre element, eftersom detta försvårar lärandet.

Den frihet som *konsten att skapa konstruktiv frihet* handlar om gäller inte bara friheten att agera, friheten att utnyttja olika möjligheter i möjlighetsrummet, utan också frihet från både destruktiva inre element och från ovidkommande och onödiga inre element, så att eleverna kan fokusera på sin uppgift, sitt lärande.